

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman DOĞANAY

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Niğde/TÜRKİYE
suleymandoganay@ohu.edu.tr

ORCID

**“SENLIK BENLIK NEDİR
BIRAK” ŞİİRİ BAĞLAMINDA
ÂŞIK VEYSEL’İN MANEVİYATI
VE DİNDARLIĞI**

THE RELIGIOUSNESS AND
SPIRITUALITY OF MINSTREL
VEYSEL IN THE CONTEXT OF THE
POETRY "SENLIK BENLIK NEDİR
BIRAK"

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 03.06.2023
Kabul Tarihi: 20.08.2023
Yayınlanma Tarihi: 01.10.2023

Article Information: Research Article
Received Date: : 03.06.2023
Accepted Date: 20.08.2023
Date Published: 01.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Doğanay, Süleyman, “Senlik Benlik Nedir Bırak’ Şiiri Bağlamında Âşık Veysel’in Maneviyatı ve Dindarlığı”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, Ekim 2023, s.225-239.

Doğanay, Süleyman, “The Religiousness and Spirituality of Minstrel Veysel in the Context of the Poetry “Senlik Benlik Nedir Bırak””, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Tradition and Literature Special Issue in Memory of Âşık Veysel, September 2023, p. 225-239.

10.28981/hikmet.1309345

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman DOĞANAY

**SENLIK BENLIK NEDİR BIRAK" ŞİİRİ BAĞLAMINDA ÂŞIK VEYSEL'İN
MANEVİYATI VE DİNDARLIĞI**

THE RELIGIOUSNESS AND SPIRITUALITY OF MINSTREL VEYSEL IN THE
CONTEXT OF THE POETRY "SENLIK BENLIK NEDİR BIRAK"

ÖZ

Âşık Veysel, şiirleri ve türkülerindeki anlam derinliğiyle yirminci yüzyılın önde gelen ozanlarından biridir. Çocuk iken gözlerini kaybetmesi, yoksulluk ve yoksunluk içinde bir yaşam sürmesi, onun dünyaya farklı bir pencereden bakmasında ve âşıklık sanatına yönelmesinde etkili olmuştur. Din psikolojisinin araştırma alanlarından birisi, edebî şahsiyetlerin hayat hikâyelerinden, eserlerinden ve onların yaşadıkları dönemin sosyo-psikolojik atmosferinden yola çıkarak dinî düşünce, duygu ve davranışlarını bilimsel yöntemlerle incelemektir. Bu çalışmada öncelikle Âşık Veysel'in hayatından özlü çizgiler sunulmuş ve din psikolojisi alan yazınında dindarlık ve maneviyat kavramlarına yüklenen anlamlardan genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Âşık Veysel'in yaşamının olgunluk döneminde dilinden dökülen "Senlik Benlik Nedir Bırak" adlı şiiri semantik tahlil yöntemi kullanılarak düşünceye dayalı metotla analiz edilmiştir. Bir sehl-i mümteni erbabı olan Âşık Veysel, inandığı dinini bir araçtan ziyade bir amaç olarak görmektedir. O, İslam'ın müntesiplerine birlik ve beraberlik içinde yaşamayı, yaratandan ötürü yaratılanı sevmeyi, dinî düşünce alanındaki farklı yorumları birer kültürel zenginlik olarak görebilmeyi öğütlemektedir. Âşık Veysel'i müntesibi olduğu İslam dininden memnun ve dinî yaşayışından zevk alan hümaniter bir dindar, maneviyatı kuvvetli bir insan şeklinde betimlemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Âşık Veysel, Dindarlık, Maneviyat.

ABSTRACT

Minstrel Veysel is one of the most prominent poets of the twentieth century with the depth of meaning in his poetry and folk songs. The fact that he lost his eyesight when he was a child and lived a life in poverty and deprivation was influential in his view of the world from a different perspective and inclining towards the art of minstrelsy. One of the research areas of psychology of religion is to examine religious thoughts, feelings and behaviors with scientific methods, based on their literary figures, life stories, works and the socio-psychological atmosphere of the period in which they lived. In this study, firstly, concise lines from the life of Âşık Veysel were presented and the meanings attributed to the concepts of religiosity and spirituality in the field of psychology of religion were mentioned in general terms. Minstrel Veysel's poetry "Senlik Benlik Nedir Bırak", which was spoken during the maturity period of his life, was analyzed with a thought-based method using the semantic analysis method. Minstrel Veysel is a master of 'sehl-i mümteni' and he considers his religion as an intention rather than a passing. He says that Islam advises its followers to live in unity and solidarity, to love the created because of the creator, and to see different interpretations in the field of religious thought as cultural prosperity. It is possible to describe Minstrel Veysel as a humanitarian and religious person who is satisfied with the religion of Islam and enjoys his religious life, and as a person with strong spirituality.

Keywords: Psychology of Religion, Minstrel Veysel, Religiosity, Spirituality.

Giriş

Âşık Veysel denilince çoğu insanın aklına, "*Dost dost diye nicesine sarıldım, benim sadık yârim kara topraktır!*" ve "*Uzun ince bir yoldayım, gidiyorum gündüz gece*" (Oğuzcan, 1984) dizelerinin geldiğini söylemek mümkündür. Elinde sazı, başında şapkası, alnındaki derin çizgiler ve kirpiklerinin gölgelediği âmâ gözleriyle hafızalarda yer edinen Âşık Veysel, çoğu insan tarafından sevilen, şiirleri ve türküleri dillerde pelesenk olmuş bir halk ozanıdır. Topluma mâl olmuş ve genel itibarıyla halkın takdir ettiği bir ozan olması vesilesiyle Âşık Veysel hakkında gerek edebiyat alanında gerekse psikoloji literatüründe çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Kaplan, 2016).

Âşık Veysel, yirminci yüzyılın büyük halk şairlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Şiirlerinin sıradan bir halk şairinin şiirine benzemediği, kendi zihinsel dünyası ve burayı besleyen düşünceler etrafında okunması gerektiği vurgulanmaktadır (Yıldız, 2017). Araştırmacılar, gözleri âmâ ve formel eğitimden geçmemiş, çevresinde de kendisine her vakit kitap okuyacak kimse olmayan Âşık Veysel'i irfan ehli bir şahsiyet olarak görmektedir. Âşık Veysel'in kaybettiği görme yetisinin sezgilerine ve düşünce yeteneğine yoğunlaştığı, bir konuyu çok irdelemeye gerek görmeden kolaylıkla anlayabildiği söylenir. O, gösterişi sevmeyen kişiliği ve kalp gözüyle bakan sezgileriyle inandığını sanatı aracılığıyla anlatan bir şahsiyettir. Hayatın anlamı, varoluş, ahlak, bilgi, estetik gibi felsefi konulara sezgileriyle ulaşan, estetiği ve güzelliği algılayabilen, belki de yıllar süren arayışlarının sonunda Yaratan'a ulaşan, anlam arayışında da kendi sorularına yine kendisine tatmin edici cevaplar verebilen bir kişidir (Özdemir, 2017; Gümüş, 2019).

Âşık Veysel'in gerek hayatı, kişiliği, edebî yönü hakkında yapılan akademik araştırmalarda gerek halk arasında dillendirilen düşüncelerde çoğunlukla sosyal temsillere bağlı genellemelerden ibaret bir biçimde anlatıldığı söylenebilir. Âşık Veysel'i kendi dinî inanış çizgisinde görmek isteyip tarafgir davranan, kendi mezhep dairesine çekmeye veya doğduğu ve yaşadığı toplumun çoğunluğunun sahip olduğu karakter kılıfına sokmaya çalışan insanlarla karşılaşmak mümkündür. Bu nedenle Âşık Veysel'e objektif bir gözle bakarak onun dinî yaşantısına nüfuz etmeye çalışmanın, dindarlığı ve/veya maneviyatı hakkında bilimsel bir analiz yapmanın onu daha iyi anlamayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Dolayısıyla onun dinî inancının dinamiklerini ve bu etkenlerin davranışlarına nasıl yansıdığını araştırmanın işlevsel ve anlamlı olacağı kanaatine ulaşılmıştır.

Çalışmada öncelikle Âşık Veysel'in hayatından özlü çizgiler sunulmuş ve din psikolojisi alan yazınındaki 'dindarlık' ve 'maneviyat' kavramlarına yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Daha sonra Âşık Veysel'in "Dostlar Beni Hatırlasın" adlı eserinde geçen "Senlik Benlik Nedir Bırak" adlı şiiri semantik tahlil yöntemiyle analiz edilmiştir.

1. Âşık Veysel'in Hayatından Özlü Çizgiler

Âşık Veysel, 1894 yılının sonbaharında Sivas'ın Şarkışla ilçesi Sivrialan köyünde hayata gözlerini açar. Yedi yaşındayken o günlerde bir salgın hâlindeki çiçek hastalığına yakalanan Veysel, bu hastalık sebebiyle sol gözünün görme yetisini kaybeder. Bu durumu, "Çiçeğe yatmadan evvel anam güzel bir entari dikmişti. Onu giyerek beni çok seven Muhsine kadına göstermeye gitmiştim. Beni sevdi. O gün çamurlu bir gündü, eve dönerken ayağım kayarak düştüm. Bir daha kalkamadım. Çiçeğe yakalanmışım... Çiçek zorlu geldi. Sol gözüm çiçek beyi çıktı. Sağ gözüm de, solun zorundan olacak, perde indi. O gün bu gündür dünya başıma zindan." (Turan, 2023) diyerek anlatır. O sıra sağ gözün az da olsa görebildiği ancak bir kaza sonucu sağ gözünün de tamamen kapandığı bilinmektedir.

Veysel'in çocukken âmâ oluşu, hayata diğer insanlardan farklı pencereden bakmasında ve âşıklık sanatına yönelmesinde ziyadesiyle etken bir yaşam olayıdır. Vaktini değerlendirebilmesi amacıyla babasının kendisine hediye ettiği sazı artık Âşık Veysel'in sadık dostudur (Binyazar, trhsz). "Âşıklık" geleneğinde ilk ustası Çamşıhlı Ali Ağa'dır ve bundan sonra saz çalıp söylemek Âşık Veysel'in yegâne uğraşısıdır.

Yirmi beşine gelen Âşık Veysel dünya evine girer. Bu evlilikten iki çocuğu olur. On günlük oğlu annesi tarafından emzirilirken nefessiz kalır ve vefat eder. Kardeşinin de bir çocuğu olunca Âşık Veysel'in, hem çocuklara bakıcılık yapması hem de iş gücü ilgilenmesi amacıyla hizmetçi tutarlar. Ancak bu hizmetçi Veysel'in gönlünde onulması zor bir iz bırakır. Bu hizmetçi Âşık Veysel'in karısının gönlünü çeler ve evi barkı, çoluğu çocuğu bırakarak kaçar giderler. Henüz altı aylık kızıyla baş başa kalan Âşık Veysel, iki yıl sonra önce kızını sonra annesi ve babasını toprağa verir. Artık yapayalnız kalan Âşık Veysel, bir müddet sonra ikinci bir yuva kurar ve bu evlilikten yedi çocuğu olur (Yalçın, 2000).

Âşık Veysel, yirmili yaşlardan itibaren hem saz çalmaya hem de usta işi şiirler söylemeye başlar. 1931'de I. Sivas Halk Şairleri Bayramı'nda Ahmet Kutsi Tecer'le tanışır. Tecer, ona destek sağlamış ve Türkiye'de tanınır olmasında pay sahibi olmuştur (Yakıcı, 2012). Saz çalmaya ve şiir yazmaya başkalarının yönlendirmesiyle başlayan Âşık Veysel, kendisine has üslubu, engin ve derin hayal dünyası, gönülleri coşturan dizeleriyle adını ölümsüzler kervanına yazdırmış usta âşıklardan birisidir (Şimşek, 2016). 1973 yılının ilkbaharında Âşık Veysel akciğer kanserinden ötürü vefat etmiş ve doğduğu köyüne defnedilmiştir (Kaya, 2010).

İnsanoğlunun anlam arayışında hakikat, görünür âlemin sunabildiğinden ziyade insanın görebildiği kadar anlaşılabilir. Diğer bir deyişle insanın hakikati idrak edebilmekte bazen zorlandığı bir gerçektir. Görme duyusunda herhangi bir problemi olmayan bir insanın gördüklerinden daha fazlasını, Âşık Veysel'in fiziksel âleme kapanan gözlerinden alınıp kalbine verilen yetiyle görebildiği söylemek mümkündür (Demirci, 2017).

Âşık Veysel dünya hayatını bir imtihan yerine benzetir. Uzun yıllar boyunca gurbette yaşayan, ülkenin dört bir yanında sanatını sergileyen bir âşık olarak Veysel'in şiirlerinde "gitmek", "yol", "dönüş" gibi fiiller bir zaman sonra hayatın anlamını aramaya veya kendi dünyasına doğru bir yolculuğa dönüşmüştür (Şenesen, 2017).

Halk kültürü elçilerinin en belirgin özelliği, sehl-i mümteni yapmaları, yani sade ve anlaşılır bir şekilde iletilmesi zor görünen bir mesajı öz ve anlamlı bir bütünlük içinde verebilmeleridir. Âşık Veysel'in dilinden de Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıflara benzer şekilde, ilk etapta söylemesi kolay görünen ancak benzerini dillendirmenin zor olduğu anlaşılabilir mısralar veya dörtlükler dökülmüştür.

Âşık Veysel'in şiirlerinde ve türkülerinde vermek istediği mesajlara bakarak gönül ve fikir dünyasının anlam derinliğini sezme mümkündür. Bu derinliğin oluşumunda Alevi-Bektaşî geleneğinin yanı sıra Sünnî bir anlayışa sahip olan Sivaslı Nakşî şeyhi İhramcızade İsmail Hakkı Toprak'ın katkısı vardır. Âşık Veysel'in İhramcızade İsmail Hakkı Toprak'ın şeyh olarak hizmet verdiği tekkeye birçok defa uğradığı ve orada şiir okuduğu, türkü söylediği bilinmektedir. İhramcızade'nin bilhassa "Toprak" şiirini çok sevdiği için Veysel'den bağlaması eşliğinde bu türküyü gözyaşları içinde sık sık dinlediği söylenir (Kemikli, 2011).

Tarihî kaynaklarda Âşık Veysel'in Alevî-Bektaşî bakış açısının hâkim olduğu bir çevrede doğup büyüdüğü, yaşam felsefesinde Alevî ocaklarının ve Bektaşî dergâhlarının etkin olduğu söylenir (Öz, 2013; Yetkin, 2012; Coşkun, 2020). Âşık Veysel'in Alevî olduğunu bilmeyenlerin bu durumu onun eserlerinden yola çıkarak anlayamayacağı iddia edilir. Zira Âşık Veysel'in Aleviliğinin dar kalıplar içine sığmayacağını söyleyen ve hayata bakışını, Yunus Emre'nin Bâtını anlayışının sadeleştirilmiş ve halk seviyesine indirilmiş bir biçimi şeklinde betimleyen araştırmacılar da mevcuttur (Kaya, 2011; Coşkun, 2020)).

Şiirlerinde aşk, acı, keder, tabiat sevgisi gibi temaları ve millî, dinî ve tasavvufî konuları işleyen Âşık Veysel, farklı düşünce veya inanca sahip her insana saygı duymuştur. Âşık Veysel'de belirginleşen bu tasavvufî düşünce sisteminin şekillenmesinde, topluma örnek ve önder şahsiyetlerle hep iletişim hâlinde bulunmasının etkili olduğu söylenebilir.

2. Maneviyat ve Dindarlıkla İlgili Yaklaşımlar

İnsan, dünyaya gelişle beraber gözlerini bir dinî gelenek ve kültürün içerisinde açar. Ailesinden veya çevresinden edindiği dinî izlenimler insanın duygu, düşünce ve davranışlarına yön vererek "dindarlık" denilen tecrübe oluşur. İnsan, dinine farklı derecelerde ve düzeylerde bağlanabilir. Bir kişinin inandığı dinle ilgilenme düzeyi dindarlık olarak tanımlanır. İslâm kültüründe dinin üç temel bileşeninden hareketle 'inanç', 'ibadet' ve 'ahlak' olmak üzere üç temel dindarlık boyutundan bahsedilir. İnanç; iman esaslarının dil ile tasdiki, kalp ile ikrarıdır. İbadet; namaz, oruç, hac, kurban gibi ritüeller

boyutudur. Ahlak ise dinin gündelik hayata etkileridir. Bu bağlamda adalet, merhamet, doğruluk, dürüstlük, temizlik, iffet, hayâ, cömertlik gibi hususlar bu boyut içerisinde (Yapıcı, 2006).

Dindarlık tek biçimli, sabit ve değişmez bir yaşantı değildir. Farklı bireysel ve sosyal faktörlerin etkisiyle insanların inandıkları din ile ilgilenme derecesi, ilgi ve samimiyet düzeyleri, dinî yönelimleri birbirinden farklılaşabilmektedir (Kayıklık, 2006). Bu nedenle bilim insanları dindarlığa değişik açılardan yaklaşmış, çeşitli şekillerde tanımlama ve sınıflama yapmışlardır (Mehmedoğlu, 2006).

Müslüman Türk toplumunda gözlenen dindarlık olgusu sosyal-psikolojik bir bakışla değerlendirilecek olursa orada dindarlığın üç temel görüntüsünden bahsedilebilir. Medrese dindarlığı, entelektüel unsurların egemen olduğu kitabî dindarlıktır. Tekke dindarlığı, tasavvufî yaşayışın hâkimiyetindeki mistik dindarlık olarak da tanımlanabilir. Mistik dindarın dinî yaşantısı yoğun dinsel tecrübeler üstüne kuruludur. Halk dindarlığı ise medrese ile tekke arasında duran ve dinî, sihrî ve mitik öğelerin yoğunlukta olduğu dindarlık formudur (Yapıcı, 2002).

Yaşayan dünya dinlerini inceleyen Stark ve Glock (1978) dindarlığı 'inanç, uygulama, duygu, bilgi ve etki' durumları açısından beş boyutla ele almıştır. Başka bir araştırmada dindarlık "olgunlaşmamış/dış güdümlü" ve "olgunlaşmış/iç güdümlü" olmak üzere iki temel tipe ayrılmıştır (Allport, 1966- 1967). Dış güdümlü dindarların, bireysel ve sosyal pek çok yararının bulunduğuna inandıkları dini kullanmayı, Tanrı'dan faydalanmayı tercih ettikleri söylenir. Dış güdümlü dindarlar, dinin kendilerine sosyal statü, sosyal kabul edilebilirlik, saygınlık, güvenlik ve rahatlık sağladığını düşünürler. İç güdümlü dindarlar ise inandıkları dini yaşayan, dini bir amaç olarak gören kimselerdir. Bu tür dindarlık "kalbin ve ruhun inanca adanması" veya "derûnî dindarlık" olarak tanımlanabilir. İç güdümlü dindarlar inandıkları dini yaşarlar. Dine, dünyevi arzu ve tutkularla değil samimi ve içten gelen bir güdülenmeyle bağlanırlar. Kişilikleri dinî değerler etrafında şekillenmiştir. Hoşgörülü, cömert, fedakâr, yardımsever ve edeplidirler. Dinden fayda sağlamaya çalışmazlar. İnanmanın verdiği psikolojik huzur ve rahatlık onlar için yeterlidir (Kayıklık, 2003).

Fromm, inanç esaslarının inananların kişiliklerini ve dindarlıklarını etkileyebileceğini söyleyerek "otoriter" ve "hümaniter" şeklinde kavramlaştırdığı iki tür din ve buna bağlı olarak şekillenen iki tip dindarlıktan bahsetmektedir. Otoriter dindarlık şeklinde itaat en büyük erdem iken itaatsizlik en büyük günahdır. Hümaniter dindarların ön plana çıkan özelliği, insanı öncelikle "insan" olarak algılamaları ve değer vermeleridir (Fromm, 1993). Başka bir sınıflamada 'bireysel' ve 'kurumsal' dindarlık şekillerini görmek mümkündür. Bireysel dindarlık ile bir insanın bir inanca/dine bağlanmasının ilk planda kişisel bir hadise olduğu, böylece bir insanın inançlarını duygu ve tecrübe boyutunda yaşaması anlatılır. Burada duygu ve tecrübe ön plana çıkar ve dinin içte yaşandığı vurgulanır. Kurumsal dindarlık

ise temel dinî metinlere, kurumlara ve bilginlerin söylemlerine dayanarak şekillenen ortak dindarlık formudur (James, 1961).

Gazali'nin yaptığı bir sınıflamada dindarlık 'taklidî' ve 'tahkiki' dindarlık ve 'zevk dindarlığı' şeklinde nitelenir. Taklidî dindarlık, genellikle çevrenin etkisi ve sosyalleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda taklidi dindarlık sosyokültürel dindarlığın sorgulanmadan içselleştirilmesidir. Tahkikî dindarlık, niçin ve nasıl inandığının farkında olan insanın inancını özümsemesi ve içselleştirmesidir. Tahkikî dindarlığın en önemli özelliği düşünme ve sorgulamadır. Zevk dindarlığı ise dini yaşamın bireye manevi bir haz ve huzur vermesiyle ilişkilidir. Bazen taklidi dindarlıktan doğrudan zevk dindarlığına geçilebileceği gibi bazen de tahkiki dindarlıktan sonra zevk dindarlığı tezahür edebilir (Gazali, 1975-1994).

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda "dindarlık" ile birlikte "maneviyat" kavramıyla da karşılaşılmaktadır. Bu kavramlar bazen birbirine çok yakın bazen de birbirinden farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Dindarlık ile maneviyatın farklı anlamlar içerdiğini iddia eden araştırmacılar maneviyatı nitelemek amacıyla "aidiyetsiz inanmak" şeklinde bir deyiş önermektedir. Zira onlara göre insanın değerleri, inançları ve davranışlarını ifade eden maneviyatı dindarlıktan ayıran temel fark, maneviyatın kurumsallıktan ziyade bireysel olmasıdır. Başka bir deyişle dindarlığı kurumsal ve geleneksel olan dine bireysel bir bağlanma, maneviyatı da kurumsal yapıya dikkat etmeksizin gerçekleşen bireysel bir bağlanma şeklinde tasvir eden araştırmacılarla karşılaşmak mümkündür. Bu bağlamda dindarlık-maneviyat ilişkisini kurarken insanlar "hem dindar hem maneviyatı kuvvetli", "dindar fakat maneviyatı eksik", "dindar değil fakat maneviyatı güçlü" ve "hem dindar değil, hem maneviyatı eksik" şeklinde nitelemelerle dört grupta değerlendirilebilmektedir (Zinnbauer-Pargament, 2013).

3. Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

3.1. Konu

Modern psikolojinin bir alt dalı olan ve inancın psikolojisi şeklinde tanımlanan din psikolojisi, insanların kutsal gördükleri varlık ya da varlıklarla ilişki bağlamında sergiledikleri duygu, düşünce ve davranışlarını bilimsel yöntemlerle inceleyen bilim dalıdır. Din psikolojisinin temel ilgi alanı, insanların duygusal, düşünsel ve davranışsal yaşantısında ortaya çıkan dinî ve manevî olgulardır. Edebî kişiliklerin eserlerinden yola çıkarak onların dinî düşünce, tavır ve tutumlarına açıklık kazandırmak din psikolojisinin araştırma alanlarından biridir (Yavuz, 1982). Edebî eserler, eser sahibinin iç dünyasını anlamaya yarayan başlıca araçlardır ve araştırmacının asıl işi, eserin oluşmasına vesile olan ruhsal durumları ortaya çıkarmaktır (Egemen, 1952). Eser sahibinin eserinde iç dünyasının kapılarını dışarıya açtığı, kendi hayat felsefesinden bahsettiği, zamanının sosyo-kültürel, ahlakî veya dinî izlerine rastlamanın mümkün olabileceği varsayımıyla hareket edilir (Yavuz, 1990;

Yavuz, 2008). Âşık Veysel'in eserlerinde, bahsedilen konularla ilgili ziyadesiyle derin örnekler olduğu bilinmektedir (Apaydın, 2005).

Edebî eserlerden yola çıkarak bir şair veya yazarın gizli kalmış taraflarını, görüşlerini, hayat anlayışını ve döneminin sosyo-psikolojik, sosyo-kültürel atmosferini izlemek psiko-tarih veya psiko-biyografi çalışmalarıyla mümkün hâle gelmektedir. Burada birincil amaç, psiko-biyografisi çalışılan kişinin psikolojik analizine yönelmek ve bunu da onun eserleri vasıtasıyla yapabilmektir (Karaca, 2019). Ahirete göç eden insanlar çalışmanın öznesini oluşturduğunda ise onlar hakkında tatmin edici açıklamalar yapabilmek için o şahsiyetlerin eserlerinden yeterince kaynak temin edilmesi tavsiye edilir.

3.2. Yöntem

Hayatından özlü çizgiler sunulan Âşık Veysel'in olgunluk döneminde yazdığı "Senlik Benlik Nedir Bırak" adlı şiirin muhtevasının Âşık Veysel'in maneviyatı ve/veya dindarlığı hakkında yine özlü bilgiler verebileceği düşünülmüştür. Çalışmada, bu şiiri analiz etmek ve bu şiirinden hareketle onun dinî/manevî dünyasını anlamak, hayata onun gözünden bakabilmek hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için 'semantik analiz' yöntemi kullanılmıştır. Semantik, sözcüklerin anlamını araştırmak demektir. Semantik analiz ile insanların düşünce şeklini görebilmek amaçlanır. Semantik analizde, sözcüğü kullanan kişinin o sözcüklerden her birine bir anlam ve kendi bakış açısını yüklediği varsayımı vardır (Hökelekli, 1993). Şiirin analizinde ise düşünceye dayalı açıklama metodu kullanılmıştır. Açıklama metodunun diğer adı analitik metottur. Analitik metotla bireyin dinî yaşayışının veya dinî hayatının psikolojik tahlil ve tasvirini yapmak amaçlanır (Yavuz, 1986).

3.3. "Senlik Benlik Nedir Bırak" Şiirinin Analizi

Schleirmacher ve Wundt'a göre Yüce Varlığa yönelme ve ona bağlanma duygusunun kaynağı dindarlıktır. Onlara göre bu duygunun ardında, bireysel arzulara kavuşulduğu yüce bir âlemin varlığı ve bireyin kendisini o Yüce Varlığa ait hissetmesi şeklinde tasvir edilebilen bir yetenek yatar (Yavuz, 2013). Âşık Veysel şiirine, "Allah birdir Peygamber Hak / Rabbül âlemindir mutlak / Senlik benlik nedir bırak / Söyleyim geldi sırası" (Oğuzcan, 1984) diyerek başlar. Âşık Veysel'in burada Allah'a gönülden bağlanışını görmek mümkündür. Ayrıca Allah'ın birliğine vurgu yaparak, Hz. Muhammed'in son peygamber oluşunu ve bilhassa elçiliğinin doğruluğunu hatırlatır. İslam kültüründe Allah'a iman etmek ve O'na bağlanmak demek, Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e de bağlanmak ve O'nu tasdik etmekle, O'nun Allah'ın son peygamberi ve diğer insanlar gibi bir kul olduğunu kabullenmekle eşdeğerdir.

İnsanın bu dünyadaki yaşam serüveninde kendisine ve çevresine karşı bazı sorumlulukları vardır. Dinler, bu sorumlulukları yerine getirmeleri ve çevreleriyle sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri için değer sahibi olmaları yönünde müntesiplerine tavsiyelerde bulunur. Dinî inanç insana kendisini adayabileceği bir değerler sistemi sunmaktadır. Değerlerden yoksunluk insanı anlamsızlığa, varoluşsal bunalıma, hayattan zevk alamamaya, manevi açlığa,

amaçsızlığa sürükleyebilmektedir. İnsan bu rahatsızlıklardan ancak inanılan ve uygulanabilen bir insanî değerler sistemine sahip olmakla kurtulabilmektedir (Maslow, 1996). Âşık Veysel, şiirinin ikinci dörtlüğünde "Kürt'ü, Türk'ü ve Çerkes'i / Hep Âdem'in oğlu kızı / Beraberce şehit gazi / Yanlış var mı ve neresi" (Oğuzcan, 1984) diye sorar. Âşık Veysel insanî değerleri içselleştirmiş ve hayatına bu şekilde bir anlam yüklemiştir. Görüleceği üzere Âşık Veysel havasını her zaman teneffüs ettiği sosyo-kültürel atmosferin değerler sistemindeki çelişkiler ve çıkmazlar hakkında da serzenişte bulunur. Burada birlik ve beraberliğin önemini vurgulayarak toplumsal bir gönderme yapar. Âşık Veysel doğaya ve insanlara varoluşçu felsefeyle yaklaşmayı tavsiye eder. Mezhebî farklılaşmalar ve farklılaşmaların sosyal krizlere yol açacağını hatırlatır, ilahî tembihe aykırı hareket edilmemesi gerektiğini söyler. Dinî alanda şehitlik ve gaziliğe atfedilen değeri vurgulayarak, ecdadın Cumhuriyet'in kurulması sürecindeki fedakârlığını yeni nesillere anlatmaya çalışır.

Dinî inanç insana huzur ve esenlik hissi vererek onun biyo-psiko-sosyolojik gelişimine katkı sağlar ve anlamlı bir yaşam algısı oluşturarak insanı mutlu eder (Bahadır, 2002; Göcen, 2014). Âşık Veysel, "Kur'an'a bak İncil'e bak / Dört kitabın dördü de Hak / Hakir görüp ırk ayırmak / Hakikatte yüz karası" (Oğuzcan, 1984) diyerek öğütlerine devam eder. Semavî dinlerin mensuplarının riayet ettikleri kitapların hepsinin de kaynağının Allah olduğunu belirtir. Burada inancı ne olursa olsun bütün insanlara saygı duymak gerektiğini, hoşgörü ve merhametin bütün dinlerde en büyük erdemlerden olduğunu, anlamlı bir yaşam algısının bu erdemler sayesinde gelişeceğini hatırlatır. Âşık Veysel saygının, hoşgörü ve merhametin bireyi ve toplumu medenî anlamda geliştireceğini, gelişmiş toplum insanının ise bu sayede mutlu olabileceğini söyler.

Dinin insan için olumlu etkisini anlatmak amacıyla aynı anda meydana gelebilen üç hipotezden bahsedilir. Bunlardan ilki "toplumsal bağlılıktır". Bu varsayıma göre din insana dinî çevresinden gelebilecek toplumsal destek sağlar. Bu destek insana hem entelektüel hem duygusal bazı özellikler kazandırır. İkincisi "tutarlılıktır". Bu varsayıma göre din insana iyimserlik ve umut duygusu aşılıyarak insanın yaşama iyimser bakabilmesinde yardımcı olur. Üçüncüsü "hikmettir". Bu varsayıma göre din, insanın sıkıntı ve kederini olumsuz şekilde algılama eğilimini olumlu yönde değiştirir. Diğer bir deyişle insana yaşadığı her olayda ilâhî bir hikmet bulunduğu inancını yerleştirmekte ve hâdiselere daha sağduyulu ve iyimser bir bakış açısı ile bakmasını sağlamaktadır (Stack, 2001). Âşık Veysel, "Bin bir ismin birinden tut / Senlik benlik nedir sil at / Tuttuğun yola doğru git / Yoldan çıkıp olma âsi" (Oğuzcan, 1984) diyerek vefat etmiş ya da yaşayan ilim ve irfan sahibi insanların örnek alınmasını ister. İnsanın nefesine aldanmaması, kibre kapılmaması, hayat yolunda karşılaşacağı engeller veya zorluklarda sabırlı davranması ve sebat etmesi gerektiğini öğütler.

Din ve dinî inanç toplumunda mühim bir sosyal kontrol sağlamakta, birey ve toplum için yaşanan dünyaya ve hayata anlam kazandırma fonksiyonu görmektedir. Böylelikle din, insanın hayat anlayışı ve dünya görüşünün şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Günay, 2003). Âşık Veysel, "Yezit nedir, ne kızılbaş / Değil miyiz hep bir kardaş / Bizi yakar bizim ataş / Söndürmektir tek çaresi" (Oğuzcan, 1984) diyerek fikir ayrılıklarından kaynaklı kardeş kavgalarından uzaklaşmayı tavsiye eder. İnsanlığın Hz. Âdem'den geldiği, herkesin Hz. Âdem'in çocuğu olduğunu hatırlatarak, herkesin ortak noktası olarak Müslümanlığı görmekte ve dinî inancın toplumu birleştirme ve sosyal kontrol sağlama fonksiyonunu vurgulamaktadır.

Din insanlara olumsuz yaşam olaylarıyla mücadelede kontrol hissi vererek, aşkın bir güce sığınmalarını sağlayarak, yaşananlara anlam vermede yardımcı olarak, dayanışmayı destekleyerek, insanların değer yönelimlerinde ve dolayısıyla yaşamlarında dönüşümü başlatarak onlara yol gösterir (Pargament vd., 2000). Âşık Veysel, "Kişi ne çeker dilinden / Hem belinden hem elinden / Hayır ve şer emelinden / Hakikat bunun burası" (Oğuzcan, 1984) dediği dörtlüğünde, Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen "Eline, beline, diline sahip ol!" tavsiyesini tevîl ve tasdik ettiği görülmektedir. Tasavvufî kültürde de sıkça bahsedildiği üzere bir insanın işleyebileceği en büyük günahlar elinden, dilinden ve cinsel uzuvlarından kaynaklıdır. Âşık Veysel bu gerçeği diğer dörtlüklerinde olduğu gibi sehl-i mümteni ile anlatmıştır.

Dindarlığın ardındaki temel faktör duygudur. Dinî duygu ise dinî bir otoriteye bağlanma olarak ele alınır. Birey bu bağlanma duygusunu yoğun bir şekilde hissettiğinde dinî tecrübe denilen durum ortaya çıkar. İnsan bazen tecrübe ettiği bu duygusal yoğunluğun sınırlarını aşarak hayatın kaynağı olan görünmez bir güçle iletişime geçebilmektedir. Bu görünmez güç, kendisine korku, saygı ve bağlılık duygusu hissedilen Tanrı'dır (James, 1961). Âşık Veysel, Allah'a saygı ve bağlılığını vurgulayarak "Şu âlemi yaratan bir / Odur külli şeye kadir / Alevî Sünnilik nedir / Menfaattir varvarası" (Oğuzcan, 1984) diye haykırır. İnsanları kutuplaştırmayı, gruplara ayırmayı saf çıkarıcı bir eylem olarak görür. İnsanlık tarihinin değişik dönemlerinde toplumu mezhepsel kutuplaşmalara sürüklemek ve bu şekilde toplumu ayakta tutan değerleri yerle bir ederek kavga ortamı oluşturmak gibi toplum mühendisliklerine sıkça şahit olunduğu bir gerçektir (Yapıcı, 2004). İnsanları Alevî-Sünnî şeklinde kategorize etmek için kendi döneminde de Âşık Veysel'den mensubu olduğu tarafı öven, karşı tarafı da yeren şiirler yazması istendiği söylenir (Apaydın, 2005). Âşık Veysel'in bu isteğe her zaman şiddetle karşı çıktığı aşıkârdır. Ona göre böyle isteklerin ardında insanların menfaat arzuları vardır. O, dünyalık menfaate dayalı kutuplaşmanın ikelliğinden bahsederek Allah'ın sınırsız ve sonsuz merhametinin herkese yeteceğini söyler.

İnsanlar zihin yapıları esas alınarak "sağlıklı bir zihne sahip olanlar" ve "hasta ruhlular" şeklinde iki kategoriye ayrılabilir. Sağlıklı bir zihne sahip olanlar her şeyin iyi tarafını görerek iyimser bir tavır takınır ve bu özelliklerini

dinî hayatlarında da gösterirler. Hasta ruhlular ise kötümser bir anlayışa sahiptirler ve onların dinî algıları genelde acı, keder, çile ve ölüm gibi konularla şekillenmektedir (Mehmedoğlu, 2004). "*Cümle canlı hep topraktan / Var olmuştur emir haktan / Rahmet dile sen Allah'tan / Tükenmez rahmet deryası*" (Oğuzcan, 1984) diyen Âşık Veysel'in sağlıklı bir zihinsel yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. O, insanoğlunun varlık sahasına çıkışının ve dönüşünün toprak olduğunu, her şeyin Allah'ın bilgi ve takdiri dâhilinde gerçekleştiğini belirtir. Hayat yolculuğunda bazen istikametten kopma ve yanlış yönele istidadı olan insanoğluna hayatın her döneminde ve öngörülemez zorluklar neticesinde hep Allah'a sığınması tembihinde bulunur.

Bilim insanları dinden yola çıkarak çeşitli dindarlık tipolojileri oluşturmuşlardır. Bunlardan birisi Cropps'un oluşturduğu tipolojidir. O, dinsel yaşayışı "otoriter din", "arayış dini" ve "kendiliğinden din" olmak üzere üç grupta değerlendirir. Ona göre otoriter dinin mensubunun ön plana çıkan özelliği boyun eğme, baskın ve saldırgan bir dış otoriteyi kabul etmesidir. Arayış dinindeki dinsel yaşayış biçiminde insan kendini ifade edebilme ve hümanist ahlakî kurallar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kendiliğinden dinin dinsel yaşayışında ise insan, zaman ve mekânla sınırlı olan "içbenin" otoritesine girerek ve Tanrı'sıyla kendisi arasındaki mesafeyi ortadan kaldırarak direk Tanrı'sı ile ilişki veya iletişim kurmaktadır (Kayıklık, 2021). Âşık Veysel şiirinin son dördüğünde "*Veysel sapma sağa sola / Sen Allah'tan birlik dile / İkilikten gelir belâ / Dâva insanlık dâvası...*" (Oğuzcan, 1984) diyerek şiirini sonlandırır. Burada onun kendi nefesine de bir tavsiyede bulunduğu görülmektedir. Hümanist felsefenin bir özeti şeklindeki bu dizelerinden anlaşılacağı üzere Âşık Veysel Allah ile arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıp O'na yönelmekte, insanlara da birlik içinde ve sevgi-saygı çerçevesinde yaşamının ehemmiyeti üzerine mesaj vermektedir. Burada Fromm'un otoriter ve humaniter din(darlık) ayrımını hatırlamak gerekir. Otoriter din mensuplarının kapalı bir zihinsel yapıya, humaniter din mensuplarının ise açık bir zihinsel yapıya sahip olduğu düşüncesinden hareketle Âşık Veysel'in mensubu olduğu İslam dinini hümaniter bir din şeklinde algılayıp yaşadığı söylenebilir.

Sonuç

Âşık Veysel, yirminci yüzyılın tanınmış ve topluma birçok edebî eser bırakan ozanlarından birisidir. O, yaşamının ilk yıllarıyla birlikte hayatın tahammül edilmesi belki de en zor olaylarıyla karşılaşmıştır. Çocuk yaşında görme yetisini kaybetmesi, çeşitli maddî veya manevî yoksunlukları deneyimlemesi, ilk eşinin küçük yaşlardaki iki çocuğunu da bırakarak kaçıp gitmesinin yüreğinde açtığı derin yara ve engelli hâliyle bakıp büyütme çalıştığı çocuklarını kısa bir süre sonra toprağa vermesi, hayatın anlamını bulma ve varoluş amacını idrak etme konusunda Âşık Veysel'e yol gösteren tecrübeler olmuştur. O da bütün sadeliği, tevazuu ve irfanıyla birlikte gelecek nesillere rehberlik ve refiklik etmek için gayret etmiş, kendi hayat hikâyesinden izler sunarak insanlara öğüt vermeye çalışmıştır.

Çoğu bilim paradigmasında olduğu üzere bazı kavramların net bir biçimde tanımını yapmak kolay değildir. Dindarlık ve maneviyat kavramları bunlardandır. Dindarlığın bir ölçüm aracı veya kriteri yoktur. Bunun yanında, dindarlık tipolojisi yapılabileceği ve insanların belirli kategorilerde betimlenebileceği de iddialı bir söylemdir. Ancak bir kavramın tanımlanmasının güç olması, onun hakkında hiç konuşul(a)mayacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle sosyal bilimler alanında bilim insanları, bilimsel araştırmalardan yola çıkarak "dindarlık" ve "maneviyat" kavramları hakkında bazı çerçeveler oluşturmuştur. Bu çerçevelerle insanları daha iyi anlamak veya tanımak mümkün hâle gelmektedir. Âşık Veysel'in hayat hikâyesi ve eserleri incelendiğinde, onun manevî tarafı ve dindarlığı hakkında konuşabilmeyi ve yorum yapabilmeyi sağlayacak zengin bir içerikle karşılaşmıştır.

Din bir atmosfer, insanlar ise farklı coğrafyalardan ve topluluklardan o atmosferdeki havayı teneffüs eden varlıklardır. Bu, nesnel bir olgunun öznelleşebileceği anlamına gelir ve dindarlığı bu çerçevede incelemek gerekir. Diğer bir deyişle her insanın yaşam serüveni, dinî algısı ve dinî yaşantısı parmak izlerimiz gibi farklıdır. Dindarlığı, sadece siyah-beyaz veya ana renklerden oluşan bir skala gibi görmekten ziyade farklı renklerin değişik tonlarda karışmasıyla oluşan görsel bir şölen materyali gibi düşünmek gerekir. Âşık Veysel'in, genelde hayatının özlü çizgilerine özelde "Senlik Benlik Nedir Bırak" adlı şiirine baktığımızda, dini bir "amaç" olarak gördüğü aşikârdır. Âşık Veysel'in, dünyanın yaratılış amacını ve insanlığın bu âlemde varoluş gayesini idrak ettiği, yaratılanı yaratandan ötürü sevmek gerektiği düşüncesini içselleştirdiği anlaşılmaktadır. Âşık Veysel'i halk dindarlığının özelliklerini arz eden, dininden memnun, dinî yaşayışından zevk alan, iç güdümlü, bireysel, hümaniter ve açık bir zihinsel yapıya sahip bir dindar ve maneviyatı kuvvetli bir insan şeklinde betimlemek mümkündür.

Kaynakça

- Allport, Gordon.W. "The Religious Context of Prejudice". *Journal for the Scientific Study of Religion* 5/3 (Autumn 1966), 447-457. <https://www.jstor.org/stable/1384172>
- Allport. Gordon. W.-Ross, J. Michael. "Personal Religious Orientation and Prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology*, 5/4 (April 1967), 432-443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Apaydın, Halil. "Âşık Veysel Şatıroğlu'nda Dini Tecrübe". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (2005), 179-191.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma*, İstanbul: İnsan Yayınları, (2002).
- Binyazar, Adnan. *Uzun İnce Bir Yolda Âşık Veysel Hayatı, Sanatı, Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Tel Yayınları, tarihsiz.

- Coşkun, Hasan. "Aşık Veysel'in Türkülerinde Alevi ve Bektaşî Kültürünün İzleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 96 (2020), 513-530.
- Demirci, Berat. (2017). "Âşık Veysel'in Renkleri". *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 1/ 185-188. Sivas: 2017.
- Egemen, Bedii Ziya. *Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme*. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1952.
- Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınları, 1993.
- Gazali, Ebu Hamid. *İhyau 'Ulumi'd-Din, I, II, III, IV*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.
- Gazali, Ebu Hamid. *El-Munkızu Min-Ad-Dalal*. çev. Hilmi Güngör. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Göcen, Gülüşan. *Şükür: Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Gümüş, İbrahim. "Âşık Veysel'in "Kara Toprak" Şiirine Ontolojik Bir Yaklaşım". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/1 (2019), 176-187. doi: 10.17218/hititsosbil.516787.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- James, William. *The Varieties of Religious Experience*. New York: Collier Books, 1961. (Original work published 1902)
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Karaca, Faruk. "Din Psikolojisi Tarihinde Psiko-Biyografi Geleneği". *Bilimname Din Psikolojisi* 40 (2019), 7-35. doi: 10.28949/bilimname.572714
- Kaya, Doğan. "Âşık Veysel", *Sivas Kültür Dergisi* 7 (2010), 14-16.
- Kaya, Doğan. *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kayıklık, Hasan. "Allport'a Göre Dini Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım". *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/15 (2003), 121-138.
- Kayıklık, Hasan. "Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık". *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay-Celaledin Çelik. 157-174. Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Kemikli, Bilal. "Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı". ed. Alim Yıldız. 117-133. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.

- Maslow, Abraham. *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*. çev. H. Koray Sönmez. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 1996).
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik". *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay-Celaledin Çelik. 259-288. Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, *Âşık Veysel Dostlar Beni Hatırlasın Bütün Şiirleri, Sanatı, Hayatı*. İstanbul: Miyatro Yayınları, 1984.
- Okuşluk, Şenesen Refiye. "Âşık Veysel'in Şiirlerinde "Arama" Arketipinin İzleri". *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 2/77-94. Sivas: 2017.
- Öz, Gülağ. *Alevilik Bektaşilik Bağlamında Âşık Veysel*. Ankara: Barış Kitabevi, 2013.
- Özdemir, Ahmet. "Tasavvuf Felsefesi İçinde Âşık Veysel". *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 1/113-124. Sivas: 2017.
- Pargament, Kenneth. I. vd. The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of The RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*. 56 (2000), 519-543.
- Stark, Rodney -Glock, Charles Young. "Dimensions of Religious Commitment". *Sociology of Religion*. Middlesex: Penguin Books Ltd., 1978.
- Şimşek, Esmâ. "Âşık Veysel'in âşıklık geleneği içerisindeki yeri üzerine bir değerlendirme". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 9 (2016), 117-126.
- Turan, Metin. "Âşık Veysel". 03.06.2023. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/38.php#_edn1
- Yalçın, Özkan. *Âşık Veysel*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Yapıcı, Asım. "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.
- Yapıcı, Asım. *Din-Kimlik ve Önyargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi, 2004.
- Yapıcı, Asım. "Algısal Açından Müslüman Kimliği ve Dindarlık". *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay-Celaledin Çelik. 207-258. Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Yavuz, Kerim. "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 87-108.
- Yavuz, Kerim. "Din Psikolojisinde Metot Meselesi ve Yeni Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1986), 153-185.

- Yavuz, Kerim. "Yunus Emre'nin İçbenine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1990), 3-18.
- Yavuz, Kerim. "Edebi Bir Eserde Yazarın İç Dünyasının Dışa Yansıması", *Tarihsel Oluşum ve Bilimsel Açılım* 203-210. Adana: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2008.
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları,
- Yetkin, Hacı. "Emlek Kültür Deryası İçinde Emlek Hüyük'lü Ozanlar". *Yol Dergisi* 32 (2012), 79-105.
- Yıldız, Alim. "Âşık Veysel'in Şiirlerinde İrfani Boyut". *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 2/71-76. Sivas: 2017.
- Zinnbauer, Brian J.-Pargament, Kenneth I. "Dindarlık ve Maneviyat". *Din ve Maneviyat Psikolojisi – Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları-*. çev. Sevdener Düzgüner. ed. İhsan Çapcıoğlu-Ali Ayten. 61-102. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.